

Textstorlek

Per Gustavsson i rollen som berättaren Mickel i Långhult. Nu är Gustavsson aktuell med en samling sägner från Göinge. Bild: Bosse Nilsson

[Förstora bild »](#)

Sägenresa med magi

Publicerad: 19 januari 2010, 01:15

BERÄTTELSESAMLING

Per Gustavsson, Bjärnum, är en kändis inom den muntliga berättartraditionen. Med sin nya bok "Göingesägner" har han dammsugit Göinge på allt vad som gäller sägner. Bengt af Klintberg tror att det här är ett verk som kommer att få stor betydelse under lång tid framöver.

Många vet att Per Gustavsson är en drivande kraft bakom det muntliga berättandets renässans i Sverige. När han som ung bibliotekarie kom till Ljungby, upptäckte han att 1800-talets kanske främsta sagoberättare, Mickel i Långhult, hade levt och verkat inom kommunen.

Per Gustavsson tillägnade sig Mickels repertoar och blev sagoberättare på heltid, och Ljungby blev genom hans insatser ett centrum för muntligt berättande i Sverige med en årlig berättarfestival och ett sagomuseum. Vid sidan av verksamheten som berättare och organisatör har Per Gustavsson även hunnit med ett omfattande författarskap för barn och ungdomar. Till dags dato har han gett ut ett 25-tal böcker i vilka han

Berättelsesamling

Per Gustavsson

"Göingesägner"

(Bokpro)

**TRE AV
FYRA BARN
ÖVERLEVER
CANCER**

återberättar folkliga sagor och sägner.

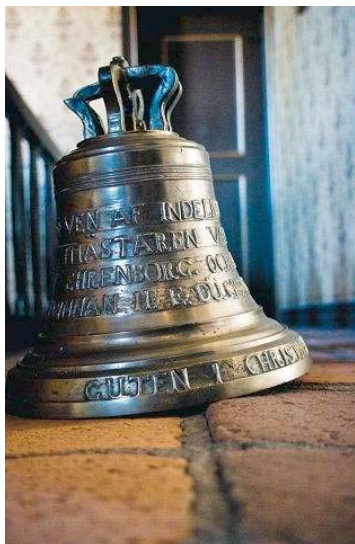
Mindre känt är kanske att Per Gustavsson med åren har kommit att bli en av våra främsta experter på svensk muntlig berättartradition. Han har särskilt ägnat sig åt de sydsvenska sagorna och sägnerna, som genom hans insatser blivit tillgängliga i en form som tilltalar både lekmannen och fackmannen. Ett första exempel är den förnämliga textutgåvan "Mickels sagor" (1996), där han på ett lyckosamt sätt återger Mickels hela sagorepertoar i normaliserad form. Boken är försedd med en initierad efterskrift.

Ett verkligt kraftprov följde nio år senare när han gav ut "Smäländska sagor", en representativ samling sagotexter, alla med sakkunnig folkloristisk kommentar.

Nyligen var det dags för en tredje textutgåva som definitivt visar att Per Gustavsson, trots att han är självlärd som folklorist, nu är en av vårt lands viktigaste utgivare av muntlig berättartradition. Den heter "Göingesägner" och ger på 320 sidor en rikt varierad bild av sägentraditionen i Göinge.

Här har Per Gustavsson dammsugit folkminnesarkiv och hembygdsböcker på sägner upptecknade i Göinge. Sägner återberättas på ett nutida språk som ändå inte saknar göingsk lokalfärg. Normaliseringen av texterna är försvarbar, eftersom källmaterialet är synnerligen heterogent i språkligt hänseende. De två flitigaste upptecknarna i Göinge, Eva Wigström och Pehr Johnsson, hade båda avlägsnat sig från vanligt folks sätt att berätta. Eva Wigström skapade ett helt eget berättarspråk, späckat med målände dialektala uttryck, och Pehr Johnsson skrev en knastertorr, uppstyld folkskollärarsvenska.

Det historiska perspektivet i sägnerna är ofta diffust. Desto mer exakta är de i topografiskt hänseende. Sägner är fast förankrade i det landskap där händelserna utspelas, man kan säga att de laddar landskapet med sin magi. Detta drag är något som Per Gustavsson har tagit fasta på. Han har valt att begränsa sitt urval till sådana sägner som är lokaliserade till en bestämd plats – en sjö, en backe, en byggnad – och har avstått från det övriga sägenmaterialet, ofta

Vällingklocka från 1809, som tillhör Sandby kungsgård. Bilder: Steve Andersson

[Förstora bild >>](#)

Brudehall, en klippa i södra delen av Osbysjön som har en egen historia.

[Förstora bild >>](#)

vandringssågner som berättas på ungefär samma sätt i hela landet. För varje sägen anges siffror som gör att man kan hitta fram till de sägenomspunna platserna med hjälp av en gps-mottagare. Lokalitetserna beskrivs så instruktivt att man förstår att Per Gustavsson själv har uppsökt dem och vet hur de ser ut i dag.

"Di gamle, di var så hugkomsna." Så lyder rubriken på ett inledningskapitel, där läsaren får veta vad som kännetecknar den muntliga sägentraditionen och blir bekant med upptecknarna. 1745 skrev prästen Pehr Lovén en avhandling på latin om Göinge med titeln "De Gothungia". I den återges flera sägner som var levande ännu på 1900-talet. Den siste traditionsbäraren av formatet var Fritiof Karlsson, kallad Fiskaren, som föddes 1916 och levde i skogen i Örkened.

Sägenresan börjar i Vittsjö med berättelser om jättegäddor, goenissar och Jerusalems skomakare och går sedan vidare på småvägar från socken till socken. Läsaren blir bekant med herrgårdar som sjunkit ner i jorden på grund av syndfullt leverne, berg och backar där det har bott troll, snapphanegrottor och skattgömmor, nedpålade trollkäringar, galgbackar och spökställen.

Redan de texter som presenteras skulle ha räckt till att göra "Göingesågner" till en av de viktigaste svenska sägenutgåvorna på mycket länge. Men Per Gustavsson har inte nöjt sig med att samla ihop och redigera ett stort sägenmaterial, han har även försett varje text med ingående kommentarer där han demonstrerar sin omfattande beläsenhet.

Här ställs sägnernas vittnesbörd mot historiska fakta. Per Gustavsson tar fram uppgifter från rättegångsprotokoll, lantmäterihandlingar och herdaminnen som visar att mycket i sägnerna är vandrande diktmotiv. Annat har verklighetsbakgrund. Bondeplågaren Peder Oxe, som enligt sägnen hämtades av djävulen, bodde aldrig på Skeingeborg, en medeltida borg vars ruin ännu kan beskådas. Däremot är det sant att Stenkelycke gård, provinsialläkaren Saur's bostad på 1700-talet, brann ner. Efteråt uppstod spekulationer som utvecklades till sägner: det var trollens hämnd för avogt bemötande, eller det var mordbrand.

Många av sägnerna förklarar märkvärdigheter i naturen. I Glimåkra finns ett stenblock som kallas ormstenen. En flicka hade en gång hoppat upp på stenen för att undkomma en orm, och när ormen ringlade upp på stenen knäppte hon händerna och läste Fader vår. Ormen förstenedades och kan ännu ses, där den följer stenens rundning. I själva verket består den ormliknande upphöjningen av en hårdare stenart som inte helt slipats bort under istiden.

Prästen Herr Paul i Glimåkra levde på 1600-talet. Sägenberättarna har tilldelat honom en hjälteroll: på ofattbart kort tid skall han ha ridit från Stockholm till Göinge och hunnit fram i tid för att predika i

både Glimåkra och Örkeneds kyrkor på söndagen. Det är sant att han reste till Stockholm och lyckades få en kunglig utnämning till kyrkoherdetjänsten, men i samtidens ögon var han ingen hjälte utan uppfattades som närig, arrogant och omdömeslös. Han avstängdes några månader från sin tjänst då han offentligt hade kallat sin hustru "sugga" och sagt att han "hellre ville se fan än henne".

Sägnerna om Svarta skolan i Björkhult i Örkened har fått en kommentar på inte mindre än fyra sidor, men så var också socknen under 17- och 1800-talet beryktad för att hysa trolldomskunnigt folk, ägare av svartkonstböcker. En av dem kallades Neringen. Han kom som sista elev till djävulens skola i skogen och skulle därför egentligen tillhöra djävulen. Men Neringen lurade djävulen att ta skuggan i stället för honom själv och gick sedan skugglös resten av livet. Det är en spridd vandringssägen om djävulens skola i Wittenberg som har lokaliserats till Örkened. Det verkar ha skett redan på 1750-talet, då den 35-årige Pockers-Harald kom till trakten. Han påstods ha studerat i Wittenberg, kallades Tysken och gick klädd i en lång svart prästrock.

Göingeborna kan skatta sig lyckliga över att ha fått tillgång till den rika, sakkunnigt kommenterade berättartraditionen i "Göingesägnerna". Kanske kommer boken i framtiden att få lika stor betydelse för göingars kulturella identitet som G. O. Hylten-Cavallius storverk "Wärend och wirdarne" har haft för invånarna i den del av Småland som förr hette Värend.

Per Gustavsson har valt att låta fotografen Steve Anderson illustrera "Göingesägnerna" med helsidesfotografier i färg. Det är ett okonventionellt val, som visar sig vara perfekt i sammanhanget. Fotona framhäver sägnernas förankring i ett landskap som fortfarande utgör stora delar av Göinge, ett äldre, fattigare landskap med svarta tjärnar, bergsskrevor, skogsvägar, gamla lador. Ett magiskt landskap.

Bengt af Klintberg är författare och folklivsforskare.

Bengt af Klintberg

Sidan är utskriven från: Kristianstadsbladet

© Kristianstadsbladet. Materialet skyddat enligt lagen om upphovsrätt.

Ansvarig utgivare: [Lasse Bernfalk](#).